

Lengyel Imre – Fenyővári Zsolt

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképességének főbb mutatói

Az elmúlt évtizedben, főleg a globalizációs folyamatok következtében a gazdaság és társadalom térbeli működése gyökeresen átalakult. Emiatt újra kell értékelnünk a régiók, térségek gazdasági fejlődésével és növekedésével, a gazdaságfejlesztéssel és területi politikával kapcsolatos korábbi álláspontokat. Az Európai Unióban is felgyorsult a globális fejleményekre, egyúttal a pénzügyi válságra adott válaszok kidolgozása. Az Európa 2020 elnevezésű, 2010 júniusában elfogadott stratégiai anyag az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiáját fogalmazza meg. Tanulmányunkban a regionális gazdasági növekedés új magyarázatait és az Európai Unió megújult célkitűzéseit követően áttekintjük az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók, megyéik és kistérségeik versenyképességének fontosabb mutatóit.

Kulcsszavak: versenyképesség, foglalkoztatás.

Versenyképesség, mint foglalkoztatáson alapuló tartós regionális növekedés

A regionális gazdasági növekedést magyarázó közgazdasági irányzatok megújulása a globalizáció felerősödésének egyik következménye (Capello – Nijkamp 2009). A gazdasági növekedéssel kapcsolatos gondolatoknál, irányzatoknál a fő nézetkülönbségek ahhoz kapcsolódnak, hogy minek köszönhető a gazdaság növekedése? Továbbá a spontán piaci automatizmusok (a „láthatatlan kéz”), azaz a vállalkozói és munkavállalói döntések következtében bekövetkezik-e a térben is kiegyensúlyozott, fenntartható növekedés? Ha nem, akkor érdemes-e beavatkozni, ki és mit tegyen?

A régiók gazdasági növekedésének élénkítésére az 1970-es évekig elsősorban a *keynesi gazdaságpolitika* térbeli megfelelőjét alkalmazták, azaz kormányzati beavatkozásokat hajtottak végre (1. táblázat) (Kocziszky 2008, Lengyel 2010). A *keynesi gazdaságfejlesztési politika lényege:* a beruházások, kormányzati kiadások és a nettó export növelése, amelyek multiplikátorhatást váltanak ki, a növekvő foglalkoztatással együtt járó keresletnövekedést. Egy nyitott gazdaságban, egy kevésbé fejlett régióban a *multiplikátor hatásmechanizmusa* (Lengyel–Rechnitzer 2004): a beruházás növekménye hozzáadódik a régió jövedelméhez, és ezt a növekményt részben más javakra és szolgáltatásokra fordítják, aminek következtében e javak és szolgáltatások előállítóinak is nő a jövedelme, amelyek egy részét szintén helyben költik el stb. Tehát egyidejűleg nő a kibocsátás és a foglalkoztatás is.

¹ A tanulmány az NKTH Baross Gábor „Innovációs elemzések” program támogatásával készült: BAROSS-DA07-DA-ELEM-07-2008-0001.

1. táblázat. A regionális gazdasági növekedés főbb közgazdaságtani irányzatai

Elméleti szempontok	Keynesi irányzat	Neoklasszikus (exogén) irányzat	Neoklasszikus (endogén) irányzat	Neoklasszikus (heterodox) irányzat	Területi irányzat
Időszak	1960-as 1970-es évek	1960-as 1970-es évek	1980-as 1990-es évek	1980-as 1990-es évek	1990-es 2000-es évek
Gazdasági növekedés értelmezése	Jövedelmek és foglalkoztatás növekedése	Termelékenység és az élet-színvonal javulása	Termelékenység és az élet-színvonal javulása	Verseny-képesség javulása	Verseny-képesség javulása
Növekedési tényezők	Kereslet (fogyasztás, beruházások, közkiadások)	Tényező ellátottság és termelékenység	Termelékenység endogén mechanizmusai (technológiai fejlődés)	Nem hagyományos tényező ellátottság (infrastruktúra, innováció, elérhetőség)	Endogén területi elemek
Elméleti alapok	Exportbázis elmélet, kumulatív okság elmélete	Régiók közötti tényezőáramlás	Makro-ökonómiai endogén növekedés elméletek	Növekedési potenciál elméletek	Kistérségi endogén növekedési elméletek

Forrás: Capello 2007, 757.

A háttérben lezajlott jelentős társadalmi-gazdasági változások miatt az 1970-es évek elejére a keynesi gazdaságpolitika hátrányai egyre inkább nyilvánvalóvá váltak, a korábban sikeres eszközök már nem működtek, egyidejűleg nőtt az infláció és stagnált a gazdaság. Pl. a Bretton Woods-i rendszer 1971-es felbomlása, az 1973-as nyersanyag árrobbanás is részben a megváltozott feltételekre vezethetők vissza. Az 1970-es évektől dominánssá váltak a gazdaságpolitikában a *neoklasszikus irányzatok*, amelyek a tényezőellátottság (pl. oktatás, közlekedés) javulásától, avagy a technológiai fejlődés elősegítésétől várták el a gazdasági növekedést.

A *neoklasszikus (exogén) növekedési modellek* „ideális” alapsémája három tényezőre vezet vissza a gazdasági növekedést: a tőkeállomány növekedésére, a munkaerőforrás bővülésére és a technikai fejlődésre. Kiinduló feltevések (Armstrong–Taylor 2000; Pike–Rodrigues-Pose–Tomaney 2006): a termelékenység régiók közötti különbségei az eltérő tényezőellátottságtól függenek, főleg a tőke és munka arányának, valamint a technológiák színvonalának regionális eltéréseitől. Alapesetben általában feltételezzük, hogy az önszabályozó piaci mechanizmusok hatékonyan működnek, a tényezők (tőke, munkaerő) és a technológia szabadon áramolhatnak a régiók között. Előbbiekből adódik: az önszabályozó piaci mechanizmusok következtében ingadozva bár, de a régiók közötti különbségek mérséklődnek, mert a kevésbé fejlettekbe áramlik a tőke az alacsonyabb munkabér miatt, és így ott felgyorsul a gazdasági növekedés. Ezzel ellentétes folyamat figyelhető meg a munkaerőpiacon, a kevésbé fejlett régiókból a fejlettekbe költözik a munkaerő a magasabb bérek reményében, ez a migráció pedig az ottani béreket csökkenti. Tehát mindegyik régió gazdasági növekedése előbb-utóbb hasonlóvá válik, a „regionális láthatatlan kéz” mindegyik fejlődését elősegíti.

Az 1980-as évektől megerősödő *neoklasszikus (endogén) növekedési elmélet* a technológiai fejlődést és a humán tőke minőségét tartja elsődlegesnek, amely egy bizonyos kritikus szintet elérve növekedést tud generálni. Az endogén növekedési modellek „ideális” alapsémája négy

tényezőre vezeti vissza a gazdasági növekedést: a tőkeintenzitásra (tőke/munka arányára), a technológia fejlettségére, a régióban kifejlesztett technológiákra, innovációkra és humán tőke színvonalára. A technológiát és a tudást endogénként kezelik, fejlődésük az adott régió belső tulajdonságaitól, a régióban meghozott racionális döntések eredményétől függ.

A globalizáció felerősödésével megváltoztak a társadalmi-gazdasági háttérfeltételek, először különböző heterodox irányzatok kaptak erőre, majd napjainkra azok a *területi irányzatok*, amelyek a globális versenyben való növekedést a *térség versenyképességének javulásától* várják el. Ez azt is jelenti, amíg korábban a makroökonómiai növekedési gondolatok „lenyomataként” értelmeztük a regionális növekedést, addig napjainkban már olyan területi irányzatok léptek fel, amelyek önálló gondolatrendszert alkotnak, pl. új gazdaságföldrajz, evolúciós regionális gazdaságtan.

A területi irányzatok lényege (Capello 2007):

- *Kompetitív folyamatot* feltételeznek, amely a helyi erőforrások minőségén alapul, a termék és folyamat innováción, a helyi tudásbázison.

- *Társadalmi-kapcsolati folyamatok* determinálják, az együttműködési készség, a helyi tudásteremtéshez szükséges bizalom, az interaktív tanulás (tapasztalatok megosztása), a helyi szereplők konszenzuson alapuló döntési folyamata.

- *Területi és térbeli folyamat*, amely nemcsak a földrajzi helytől függ, hanem a térben távoli partnerek közötti hatékony kapcsolatokról is.

- *Interaktív folyamat*, a helyi gazdaság egyaránt szorosan kötődik a régióhoz, a nemzetgazdasághoz és a globális gazdasághoz, a különböző szereplők közötti kapcsolatok oda-vissza működnek.

- *Endogén folyamat*, a helyi versenyelőnyökön, termelési rendszereken alapul és a helyi szereplők kölcsönösen előnyös együttműködésén.

Fontos felismerés, hogy a regionális gazdasági növekedés értelmezésében a jövedelmek és a foglalkoztatás helyett előbb a termelékenység és életszínvonal, majd az utóbbi időben a területi egységek közötti versenyből kiindulva egyértelműen a *versenyképesség* vált kulcsfogalomná (lásd 1. táblázat). *Egy térség versenyképessége alatt értve a magas foglalkoztatási szint mellett gazdasági növekedést.* A térségi gazdaságfejlesztés lényegében a térség versenyképességének javítására irányuló programokat jelenti, kiemelten munkahelyek teremtését az üzleti szektorban. Ebből az is következik, habár bizonyos esetekben szükség van a központi kormányzati (keynesi jellegű) beavatkozásokra, de ezen túlmenően mindegyik térségben egyedi, az endogén sajátosságokra épülő, *alulról szerveződő, többszektörű integrált gazdaságfejlesztési stratégiákat kell kidolgozni.* Ennek a felismerésnek is köszönhető, hogy a regionális és lokális gazdaságfejlesztésre napjainkban kiemelt figyelem irányul, ami magával hozta elméleti alapjainak és eszköztárának megújulását (Lengyel 2010).

Újrafogalmazódó célok az Európai Unióban

A területfejlesztés hagyományos célja a térségek közötti indokolatlan területi egyenlőtlenségek mérséklése. Az EU kohéziós politikájának kereteit az EU-ról szóló szerződésnek (2008/C 115/01) a *Gazdasági, társadalmi és területi kohézióval* foglalkozó 174. cikke (az EKSz. korábbi 158. cikke) írja elő: „Átfogó harmonikus fejlődésének előmozdítása érdekében az Unió úgy alakítja és folytatja tevékenységét, hogy az a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítését eredményezze. Az Unió különösen a *különböző régiók fejlettségi szintje közötti egyenlőtlenségek és a legkedvezőtlenebb helyzetű régiók lemaradásának csökkentésére* törekszik.”

A területi egyenlőtlenségek mérséklésére szolgáló, a 2007-2013 közötti időszakra érvényes kohéziós politika a *gazdasági növekedés és a foglalkoztatás* támogatását emeli ki, amint az Európai Bizottság közösségi stratégiai iránymutatásokról szóló közleményében is szerepel (EC

2005): „Európának meg kell újítania versenyképessége alapját, fokoznia kell növekedési képességét és termelékenységét, valamint oly módon kell megerősítenie a társadalmi kohéziót, hogy a fő hangsúlyt a tudásra, az innovációra és a humán erőforrás jobbá tételére helyezi.” A gazdasági növekedés és a foglalkoztatás növelése egymásnak ellent is mondhat, hiszen egy vállalat pl. technológia váltásánál úgy is javíthat jövedelmezőségén, hogy közben elbocsátja alkalmazottainak egy részét. Ezen két cél együttes kezelése lényegében a régió versenyképességének javítását jelenti, a gazdasági célok mellett a társadalmi kohéziót erősítő foglalkoztatást is előtérbe állítva.

Az Európai Tanács 2010. júniusában elfogadott, az Európa 2020 „*Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*” című stratégiai anyagában a gazdasági növekedést elősegítő három kulcsterületen jelöl ki uniós, illetve nemzeti szinten elvégzendő konkrét feladatokat (EC 2010). A felvázolt jövőkép három, egymást kölcsönösen erősítő prioritása:

-*Intelligens növekedés*: a tudáson és innováción alapuló, az oktatást és a digitális társadalmat középpontba helyező gazdaság kialakítása.

-*Fenntartható növekedés*: erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság létrehozása.

-*Inkluzív növekedés*: a foglalkoztatás magas szintjét biztosító, szociális és területi kohéziót eredményező, a munkaerő-piaci részvételt fokozó, a készségek elsajátítását ösztönző és a szegénység elleni küzdelmet elősegítő gazdaság ösztönzése.

A fenti három prioritás megfelel a területfejlesztés három hagyományos céljának, amit az ESDP is megfogalmazott (Lukovics 2008): hatékonyság, másképpen versenyképesség (intelligens növekedés), méltányosság (inkluzív növekedés) és fenntarthatóság (fenntartható növekedés). Ezen prioritások elérését *hét kiemelt kezdeményezéssel* kívánja az EU elősegíteni: innovatív Unió, mozgásban az ifjúság, európai digitális menetrend, iparpolitika a globalizáció korában, új készségek és munkahelyek menetrendje, szegénység elleni európai platform.

Habár ezen kiemelt kezdeményezések mindhárom prioritással kapcsolatba hozhatók, de az *intelligens növekedést* főleg három program segíti elő: az „innovatív Unió” kezdeményezés, a „mozgásban az ifjúság” és az „európai digitális menetrend”. A *fenntartható növekedéshez* az „erőforrás-hatékony Európa” és „iparpolitika a globalizáció korában” kezdeményezés kapcsolható, míg az *inkluzív növekedéshez* az „új készségek és munkahelyek menetrendje” és a „szegénység elleni európai platform” programok.

A dokumentum kiemeli, hogy „Az Európa 2020 stratégia központi eleme a gazdasági, társadalmi és területi kohézió biztosítása annak érdekében, hogy minden energiát és képességet a stratégia prioritásainak szolgálatába állíthassunk” (EC 2010, 24. o.). A területi különbségek mérséklésére irányuló regionális kohézióval a fenti célok közül az *inkluzív növekedés* áll szoros kapcsolatban, amely lényegében a versenyképesség társadalmi oldalát emeli ki. Az inkluzív növekedés azt jelenti, hogy „magas foglalkoztatottság, a készségek fejlesztésébe való beruházás, a szegénység leküzdése és a munkaerőpiac modernizálása, valamint képzési és szociális védelmi rendszerek révén az emberek váljanak képessé az előttük álló változások felmérésére, a változások kezelésére és összetartóbb társadalom kialakítására. Rendkívül fontos szempont az is, hogy a gazdasági növekedés előnyei az Unió teljes területére eljussanak – beleértve a legkülsőbb régiókat is –, tehát *erősítsék a területi kohéziót*” (EC 2010, 20. o.). A régiók társadalmához igazított fenntartható gazdasági fejlődést kell előtérbe állítani, főleg a munkahelyek létrehozását: a „20–64 évesek legalább 75 %-ának munkahellyel kell rendelkeznie” (EC 2010, 5. o.).

A fentiek alapján az EU újonnan formálódó céljai szerint a tudásalapú gazdaság kiépítése, az innovációs képesség megerősítése a legfontosabb. De nem mindenáron kell erőltetni a gazdasági növekedést, hanem csak olyan ütemben, hogy a helyi társadalom egyetlen rétege se

záródjon ki tartósan a munkaerőpiacról, azaz a foglalkoztatás széles körű legyen, amint arra törekvések vannak néhány kevésbé fejlett országban (G. Fekete 2008). Ennek olyan üzenete is van, hogy elsősorban a helyi cégek támogatására kell törekedni, a KKV-k hálózatainak és klasztereinek kialakítására. A külföldi érdekeltségű beruházások közül pedig a társadalom befogadóképességéhez illeszkedőket kell ösztönözni, az elmaradott térségekben főleg a foglalkoztatást javító munkai ingyenes tevékenységeket (és nem a tőke ingyeneseket) kell támogatni.

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképessége

Az EU fenti célkitűzéseinek rövid áttekintéséből kiderült, hogy a következő években a gazdasági növekedés egyoldalú preferálása helyett a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére is ható foglalkoztatást kiemelten kezelik, azaz a regionális versenyképesség javítását ösztönzik. A regionális versenyképesség legfontosabb mutatói (Lengyel 2000): *gazdasági kibocsátás* (GDP/fő), *munkatermelékenység*, *foglalkoztatási ráta* és utóbbihoz kapcsolódva a *munkanélküliségi ráta*. A következőkben áttekintjük ezen mutatók alapján a hazai régiók (NUTS2), megyék (NUTS3) és statisztikai kistérségek (LAU1) versenyképességét, összevetve az Észak-Magyarországi és Dél-alföldi régiókat, megyéiket is kistérségeiket. Nyilván ezek csak alapmutatók, a versenyképesség részletesebb elemzése általában többváltozós statisztikai módszerekkel, összetett adatbázisok alapján történik (Lukovics 2006, 2008).

A hazai régiók *gazdasági kibocsátása* (GDP/fő, PPS), *munkatermelékenysége* és *foglalkoztatási rátája* vegyes képet mutat (2. táblázat). A hét régióból egy, a Középmagyarországi régió meghaladja az EU-átlagot, itt a termelékenység és a foglalkoztatás is kiemelkedő hazai viszonylatban. Másik két régió, a Középdunántúli és a Nyugatdunántúli az EU-átlagtól ugyan jelentősen elmarad, de a többi régiónál jóval kedvezőbb helyzetben van. A maradék négy régióban a gazdasági kibocsátás az EU-átlag 39-42%-a, ráadásul egyre csökkenő, illetve a munkatermelékenység a hazai átlag 71-75 %-a, a foglalkoztatási ráta is csak 43-47%-os, szintén csökken.

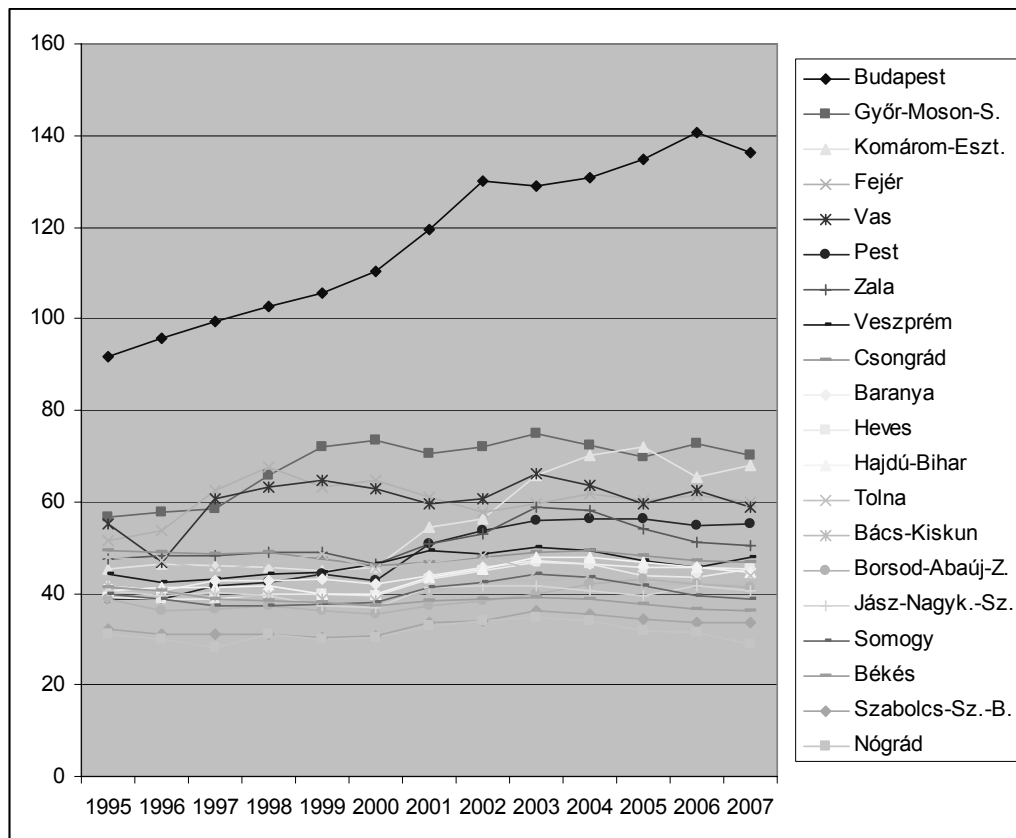
2. táblázat. A magyar régiók versenyképességi alapmutatói

	GDP/fő % (PPS) EU27=100		Munkatermelékenység (egy foglalkoztatottra jutó GDP az országos átlag százalékában)		Foglalkoztatási arány (15–74 évesek), %	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Közép-Magyarország	101,0	104,1	142	150	56,3	54,8
Közép-Dunántúl	60,9	55,6	89	82	53,7	51,1
Nyugat-Dunántúl	66,8	61,1	95	88	54,5	52,8
Dél-Dunántúl	45,8	42,8	77	75	46,4	46,1
Észak-Magyarország	42,6	38,8	76	72	44,6	43,0
Észak-Alföld	42,1	39,3	74	71	45,0	43,1
Dél-Alföld	44,9	42,4	74	71	47,3	46,9
Magyarország	63,4	64,4	100	100	50,5	49,2

Forrás: KSH STADAT alapján a szerző számítása.

Mindkét vizsgált régióban, az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióban az EU-átlaghoz mért egy lakosra jutó kibocsátás 2004-2008 között jelentősen csökkent, 42.6%-ról 38.8%-ra, illetve 44.9%-ról 42.4%-ra, miközben országosan 1%-os volt a növekedés. Mindkét régióban romlott a foglalkoztatás helyzet is, 2008-ban az Észak-magyarországi régióban a legrosszabb, jelentősen elmaradva az országos átlagtól.

A megyék egy lakosra jutó kibocsátásának alakulását (GDP/fő) az EU-27%-ában (PPS) tekintve megállapítható, hogy 18 megyében már 2003-tól lelassult a gazdasági növekedés, amely egyre inkább elmaradt az EU-átlagtól (1. ábra). A főváros gazdasági növekedése nagyon lendületes, sőt a legmagasabbak között van Európában, a másik kivétel 2001 után Komárom-Esztergom megye. A 19 megye (a fővárost nem nézve) között 1995-96-ban még nem voltak nagy különbségek, de ezt követően előbb három (Győr-Moson-Sopron, Fejér és Vas), majd később újabb három megye (Komárom-Esztergom, Pest és Zala) növekedése felgyorsult, főleg a külföldi befektetéseknek köszönhetően. A többi 13 megyében az EU-átlag körüli, attól adott esetben kissé elmaradó volt a gazdasági növekedés. 2008-ban viszonylag egyenletesen, 30-70%-os sávban szóródnak a megyék. Az is látható, hogy a régiók gazdasága összetett, egy-egy fejlett megye mellett a régióban előfordulnak kevésbé versenyképesek is (pl. a Közép-dunántúli régióban Veszprém megye).

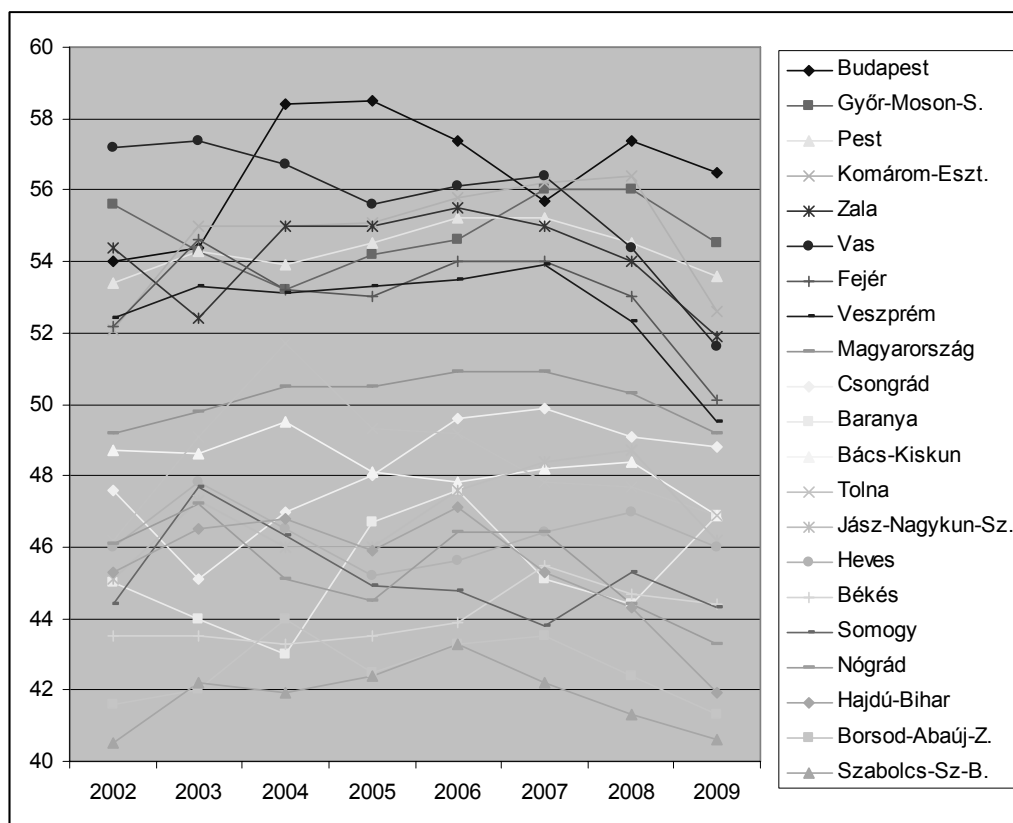

1. ábra: A megyék egy lakosra jutó kibocsátása (GDP) az EU-27%-ában (PPS)

Forrás: Magyarország nemzeti számlái 1995-2007, KSH

A megyékben a foglalkoztatási ráta elég nagy ingadozásokat mutat (2. ábra). A 19 megyéből 7 megyében (és a fővárosban) a 2002-es évet követően mindig meghaladta a foglalkoztatási ráta az országos átlagot. Ebben az időszakban egyetlen megye sem tudott „csoportot” váltani, azaz nem volt képes az országos átlaghoz mért helyzetén változtatni. A kevésbé fejlett megyékben már 2006-tól, míg a fejlettebbekben 2007-től esett vissza a foglalkoztatás, azaz jóval a 2008-as őszi pénzügyi válság előtt. 2009-ben hat megyében a

foglalkoztatás már nem éri el a 45 %-ot, ami nagyon alacsony érték, további hat megyében pedig 45-50% között mozog.

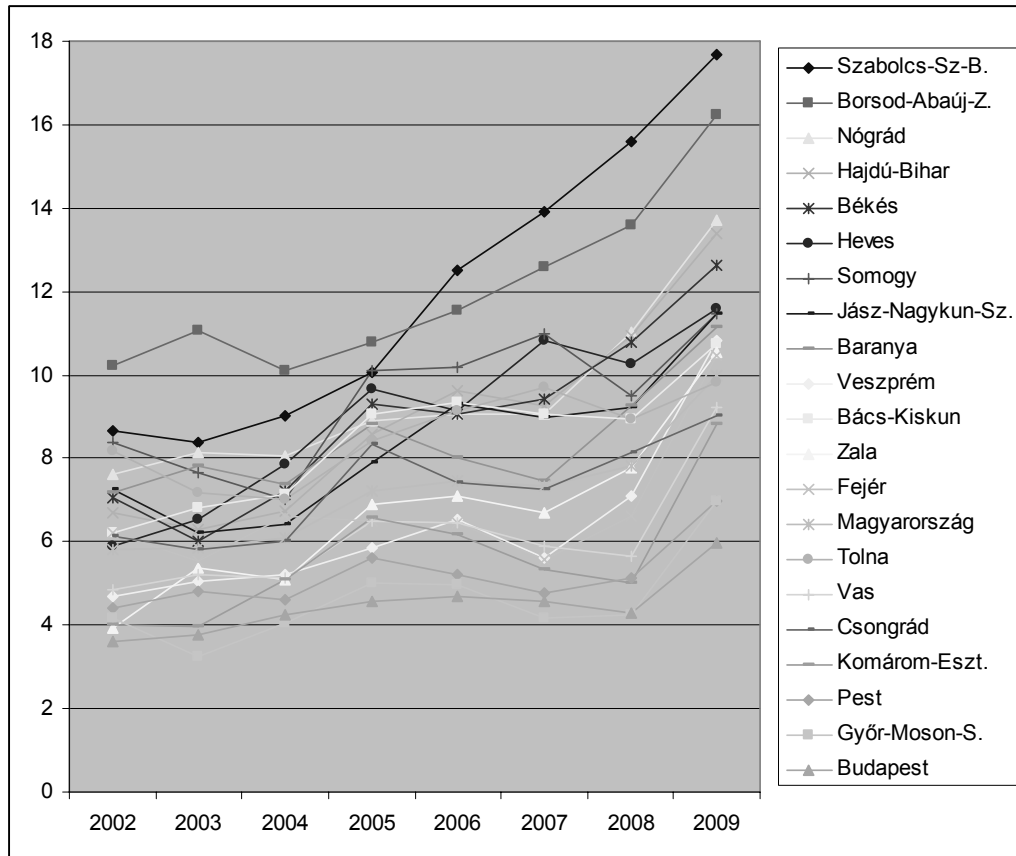
2. ábra: A foglalkoztatási ráta (%) a 15-74 évesek körében

Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A munkanélküliségi ráta alakulásában, a foglalkoztatási rátával összhangban 2005-től figyelhetünk meg radikális változást (3. ábra). Korábban csak a két legelmaradottabb megyében, Szabolcs-Szatmár-Beregen és Borsod-Abaúj-Zemplénben nőtt ugrásszerűen a munkanélküliek száma. A többi elmaradott megyében is megugrott 2005-től, de ezt követően stabilizálódott a helyzetük, majd eltérő időpontokban, de ismét növekedett a munkanélküliek aránya. A fejlettebb megyékben pedig 2008-tól figyelhető meg a helyzet fokozatos romlása. Tehát a megyékben eltérő időbeli folyamatok érhetőek tetten, az EU-s csatlakozást követően gyorsan megnőtt a kevésbé fejlett megyék munkanélküliségi rátája, míg a fejlett térségekben ezt inkább a 2008-as válság váltotta ki.

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók megyéinek versenyképességi alapmutatóit áttekintve: az egy lakosra jutó GDP értékénél, a foglalkoztatási és munkanélküliségi rátánál a legkedvezőtlenebb 6 megye között van Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Békés megye. Sőt, a munkanélküliségi ráta esetében mindhárom észak-magyarországi megye az utolsó hat között található. Megfigyelhető, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a munkanélküliség 2004-től folyamatosan nőtt, Nógrádban csak 2007-től. A Dél-alföldi régió megyéi közül Békés megye

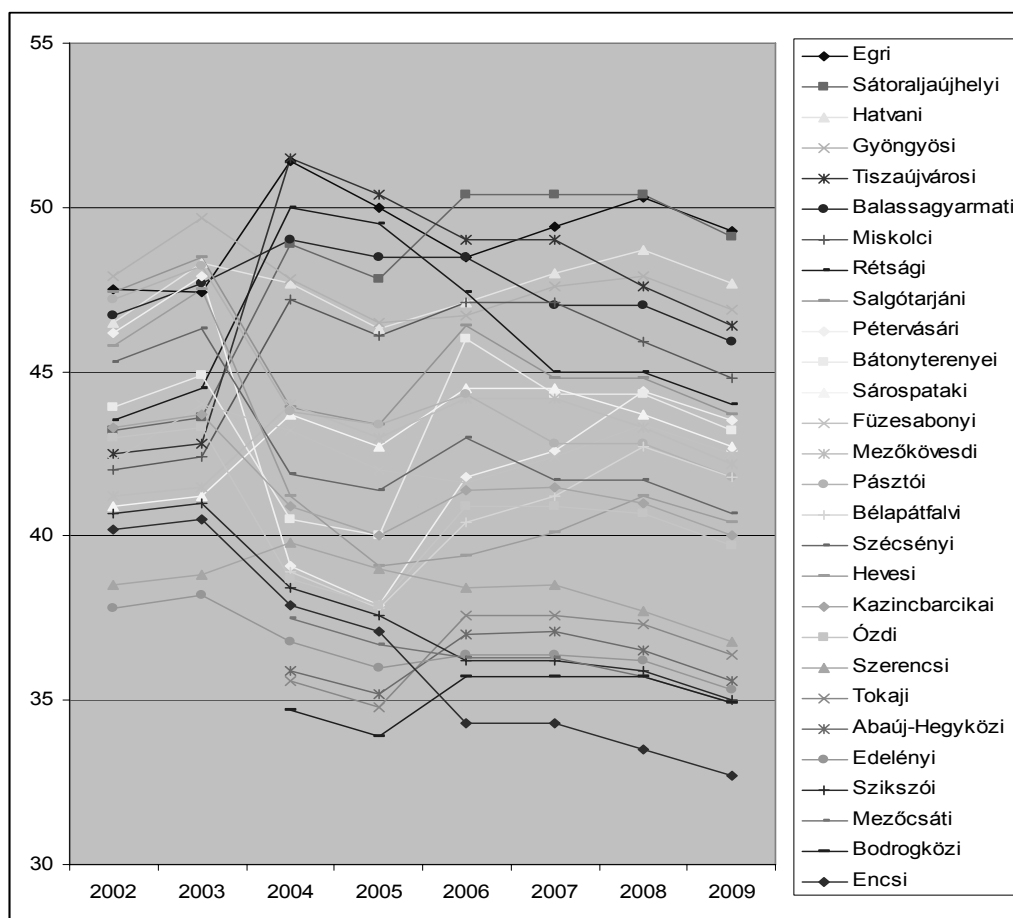
helyzete szintén nagyon kedvezőtlen, a munkaügyi adatokat tekintve a régió másik két megyéje inkább a középmezőnyhöz tartozik.

3. ábra: A munkanélküliségi ráta (%) a 15-74 évesek körében
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

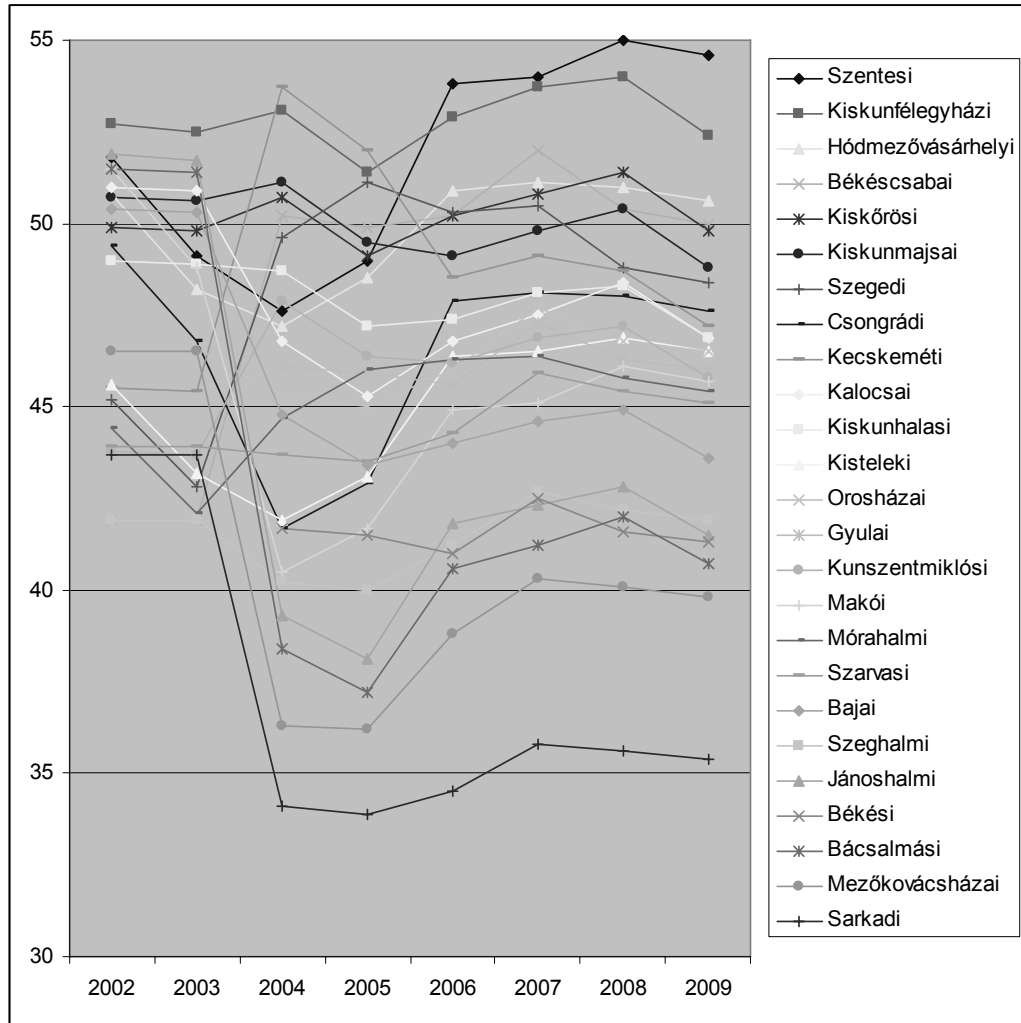
Foglalkoztatási helyzet a kistérségekben

A régiókon és megyéken belül területileg eltérő a foglalkoztatás alakulása, amit a *statisztikai kistérségek* adataival is mérhetünk. Az Észak-magyarországi régió kistérségeiben 2009-ben 33-49% között ingadozott a *foglalkoztatottsági ráta*, 2006-tól egyre nagyobb eltéréseket mutatva (4. ábra). A kistérségek jelentős részében már 2004-től csökkent a foglalkoztatás, jellemzően a korábban is kedvezőtlen helyzetű térségekben esett vissza. Megfigyelhető, hogy a jelenleg 40-45%-os értékkel bíró kistérségek többségében 2004-2005-ben jelentős visszaesés történt, amelyet 2006-ban egy 2008-ig tartó fellendülés követett. A régióon belül a foglalkoztatás a fő közlekedési folyosók mellett térségekben kedvezőbb, főleg az M3-as autópálya közelében. Megjegyezzük, hogy az Állami Foglalkoztatási Hivatalnak a foglalkoztatási adatok becsléssel történő kistérségi megállapításából is adódhatnak torzulások.

4. ábra: Foglalkoztatottsági ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A Dél-alföldi régió kistérségeiben a foglalkoztatási ráta változatos módon alakult (5. ábra). A mutató kistérségek közötti eltérése igen nagy, amíg 2003-ban 43-53% között szóródott, addig 2009-ben már 35-55% között. Azaz megnöttek a régió belüli területi különbségek, főleg 2004-ben, amikor a kistérségek kb. harmadában jelentősen csökkent a foglalkoztatási ráta, miközben a másik kétharmadban nagyjából stagnált. Az alacsony foglalkoztatású kistérségek a régió rossz közlekedési helyzetű, határmenti, általában alacsony népességű térségei.

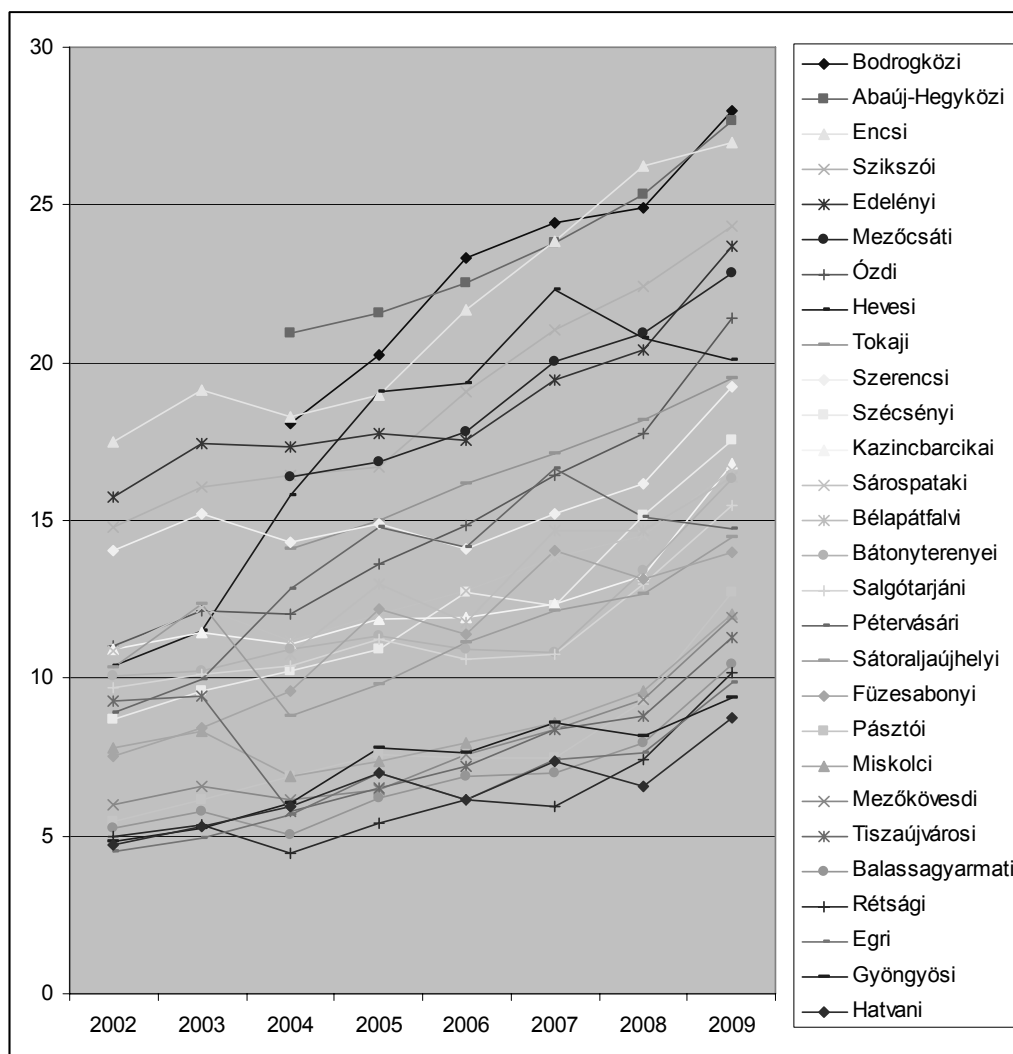
5. ábra: Foglalkoztatottsági ráta alakulása a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%)

Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben igen kedvezőtlen képet mutat (6. ábra). A régió belül 8-28% között szóródnak a kistérségek, három csoportot alkotva: 9-13% közötti, 14-20% közötti és 20% feletti kistérségek. Megfigyelhető, hogy az egyes csoportok között alig történt változás, kisebb ingadozásoktól eltekintve szinte mindenütt hasonlóan nőtt munkanélküliség. A korábban is kedvezőtlen helyzetben lévő kistérségekben növekedett leginkább az állástalanok száma, így az Encsi, Bodroghközi, Abaúj-Hegyközi, stb. kistérségekben.

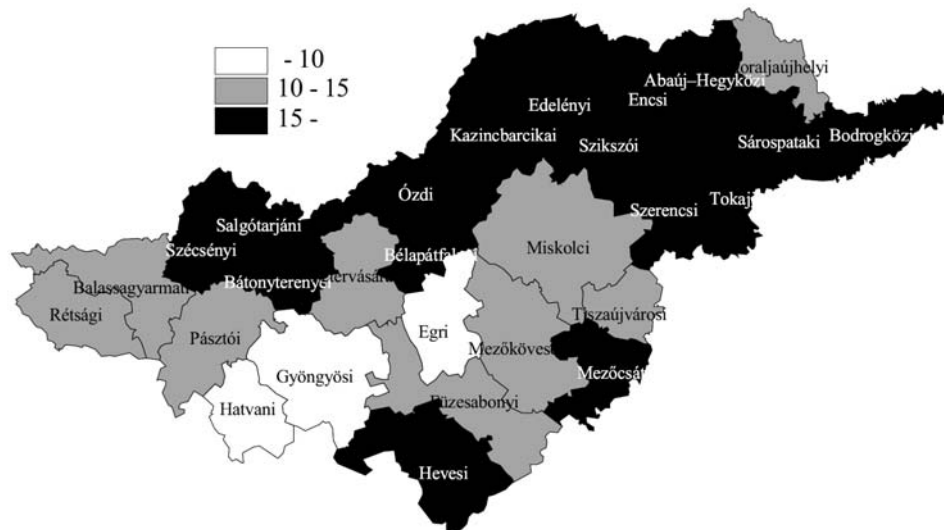
A régió belül jól elkülönülnek a magas munkanélküliségű térségek, összefüggő sávot alkotva az országos határ mentén (7. ábra). Amíg más régiókban megfigyelhető, hogy városokban alacsonyabb a munkanélküliség, addig az Észak-magyarországi régió városaiban több esetben jóval meghaladja az országos átlagot. Tehát a munkaerőpiaci, ingázási

központokként, ipari telephelyként szóba jöhető nagyobb városok sem képesek elég munkahelyet létrehozni.

6. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

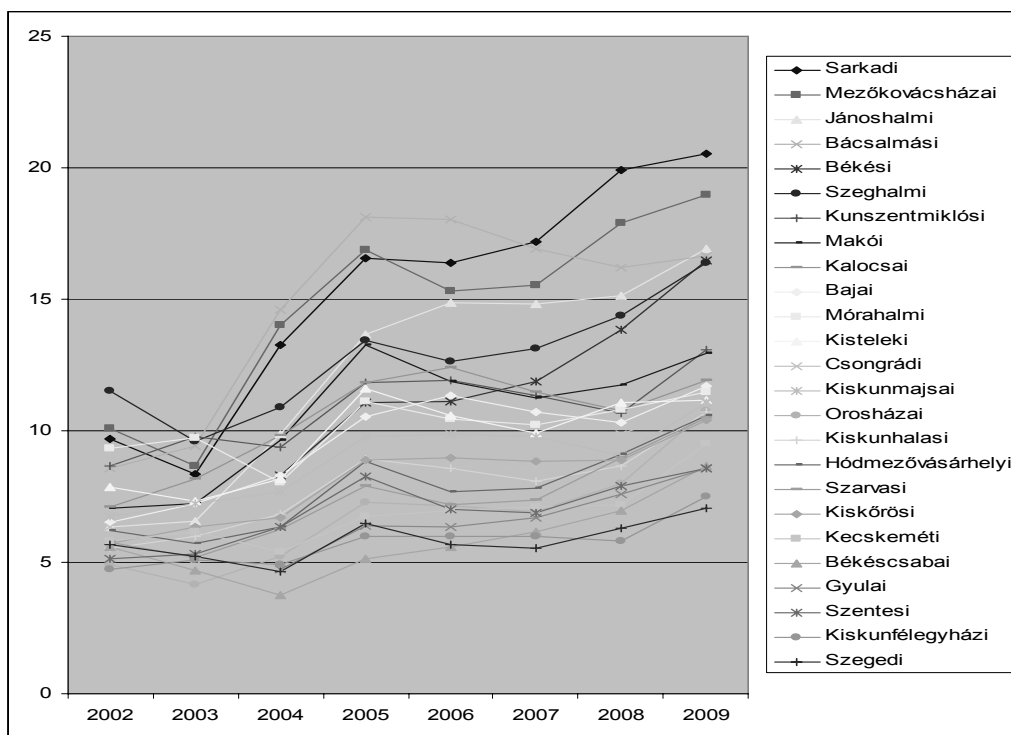
A munkanélküliségi ráta a Dél-alföldi régió kistérségeinek többségében 2004-ig csökkent, majd 2005-ös átmeneti növekedést követően stagnált, avagy kissé újra csökkent, 2008-tól viszont mindenütt emelkedett (8. ábra). 2003-ban még csak 5-10% között szóródtak a kistérségek, viszont 2009-ben már 7-21% között, azaz jelentősen megnyílt az „olló”, nőttek a területi különbségek. Három csoport rajzolódik ki, a 7-9%-os munkanélküliségi rátával bíró nagyvárosok, a 11-13%-os rátájú kisvárosok és a 17-21%-os rurális térségek.

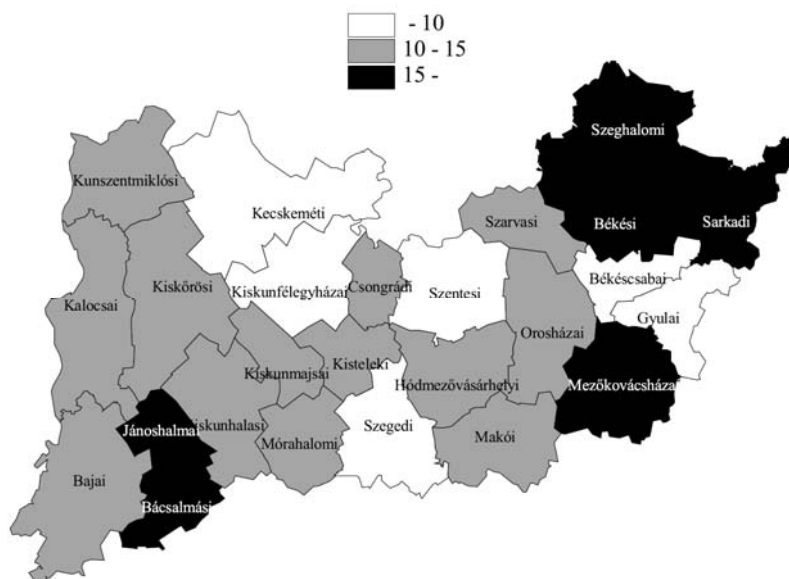
7. ábra: Munkanélküliségi ráta az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%), 2009
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A Dél-alföldi régióban érzékelhető az M5-ös autópálya hatása, amely nagyobb városi kistérségeken halad keresztül (9. ábra). Az országhatár itt is megmutatkozik, több kedvezőtlenebb helyzetű térség ott található, de nem olyan markáns erősséggel, mint az Észak-magyarországi régióban. Az Észak-békési térségben figyelhető meg több, szomszédos, nehéz helyzetű kistérség, amelyek a régióhatáron is átnyúlva egy belső perifériát alkotnak. Ezen térségek elérhetősége, közlekedési helyzete is problémás, illetve hiányoznak a megfelelő nagyságú lakónépességgel rendelkező, vonzásközpontként funkcionáló városok.

A fenti adatok alapján a versenyképesség alapmutatóiban a hazai régiók, megyék és kistérségek elmaradnak az EU-átlagtól, a közép-magyarországi régió kivételével sehol sincs jele a felzárkózásnak. Mind az egy lakosra jutó GDP, mind a foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták kedvezőtlenek, nemcsak az aktuális értékek, hanem az elmúlt évek trendjei szerint is. Magyarországon a vizsgált területi szintek mindegyikén nőttek a területi különbségek, a kistérségek jelentős része, főleg a kisebb lakosságszámúak, tartósan leszakadtak. Mind a két vizsgált régióban alacsony a foglalkoztatás, magas és növekvő a munkanélküliség, amelynek térbelisége jól kirajzolódik.

8. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

9. ábra: Munkanélküliségi ráta a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%), 2009
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

Összegzés

A tanulmányban áttekintettük a regionális gazdasági növekedés meghatározó irányzatait. A szakirodalmi áttekintésből adódó fontos felismerés, hogy napjainkban a térségek versenyképességének javítására irányuló, bottom-up szerveződő stratégiákra van szükség, amelynek központi eleme a foglalkoztatási helyzet javítása.

A regionális versenyképesség, egyúttal a jólét legfontosabb mutatói a gazdasági fejlettség és növekedés, a foglalkoztatás és ehhez kapcsolódva a munkanélküliség. Az EU-ban az Európa 2020 stratégia a növekedést és foglalkoztatást emeli ki, felhívva a figyelmet az intelligens (innovatív) és ezzel párhuzamosan az inkluzív növekedés fontosságára. Azaz lényegében a tudásalapú térségi gazdaságfejlesztést helyezik előtérbe, de egyúttal a széles társadalmi rétegeket átfogó, a munkahelyteremtés speciális térségi sajátosságaira tekintettel bíró ösztönzését.

A versenyképességi alapadatok és trendek áttekintése alapján megállapítható, hogy Magyarországon a térségek versenyképessége az elmúlt időszakban meggyengült mindegyik vizsgált mutató szerint és mindegyik területi szinten, kivéve Közép-Magyarországot. Már 2004-től megnöttek a területi egyenlőtlenségek, amelynek okai összetettek, további alapos vizsgálatokra lenne szükség a hatótényezők megismeréséhez.

Mind az Észak-magyarországi, mind a Dél-alföldi régió versenyképessége gyenge, a gazdasági kibocsátás és a foglalkoztatás szintje alacsonyabb. A régiókon belül kirajzolódnak mind a relatíve kedvező, mind a relatíve kedvezőtlen térségek. Az Észak-magyarországi régióban összefüggő tömbben helyezkednek el a kedvezőtlen mutatókkal bíró térségek, még a városok többségében is magas a munkanélküliség. A Dél-alföldi régióban a városok valamivel kedvezőbb helyzetben vannak, de a régió keleti, határ menti térségeiben magas és növekvő a munkanélküliség.

Az elmúlt években a területfejlesztésre jelentős összegek fordítottak, részben hazai forrásokból, részben az EU előcsatlakozási, majd a 2004-2006 közötti, illetve a 2007-től működő fejlesztési pénzalapjaiból. Nyilván a területfejlesztési programok hatásai évekkel később jelentkeznek, ennek ellenére az adatok alapján nem állítható, hogy a területi kohéziót érdemben javították volna ezek a támogatások, mert a versenyképességi alapmutatókban már 2004-től megfigyelhető a területi különbségek növekedése.

Irodalom

- Armstrong, H. – Taylor, J. (2000) *Regional Economics and Policy*. (3rd ed) Blackwell, Malden (MA).
- Capello, R. (2007) A forecasting territorial model of regional growth: the MASST model. *The Annals of Regional Science*, 4. 753-787. o.
- Capello, R.–Nijkamp, P. (2009) Introduction: regional growth and development theories in the twenty-first century – recent theoretical advances and future challenges. In Capello, R.–Nijkamp, P. (eds) *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, 1-16.
- EC (2005) *Kohéziós politika a növekedés és a foglalkoztatás támogatására: közösségi stratégiai iránymutatások a 2007-2013 közötti időszakra*. COM(2005) 0299, Brüsszel.

- EC (2010) *Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. COM(2010) 2020, Brüsszel.
- G Fekete É. (2008) A versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In Lengyel I.–Lukovics M (szerk.) *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. Szeged, JATEPress, 130-152.
- Kocziszky Gy. (2008) *Területfejlesztés módszertana*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Lengyel I. (2000) A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12., 962-987.
- Lengyel I. (2010) *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lengyel I.–Rechnitzer J. (2004) *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- Lukovics M. (2006) A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. *Területi Statisztika*, 2., 148-166.
- Lukovics M. (2008) *Térségek versenyképességének mérése*. JATEPress, Szeged.
- Pike, A.–Rodríguez-Pose, A.–Tomaney, J. (2006) *Local and Regional Development*. Routledge, Abingdon.